

Zdeněk R. Nešpor, Anna Kopecká (eds.):
Edice českých sociologických časopisů
Praha, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.,
MathAn 2011 (CD-ROM)

Zatímco pro historiky je vydávání pramenů – ať již v podobě kritických edic archivních dokumentů, nebo obtížně dostupných tištěných materiálů – naprostou samozřejmostí, v případě sociologie jde o něco nezvyklého. Jistěže jsou stále znovu vydávána knižní díla klasiků (zejména světové sociologie, v případě té české jde o mnohem méně častou snahu), avšak jejich časopisecké příspěvky již nikoli, nebo zcela výjimečně, což je implicitně zdůvodňováno jejich nižším významem. Do jisté míry je to pravda, protože časopisecké publikace byly ve starší sociologii leckdy jen jakýmsi předstupněm a přípravou pro knižní vydání, nikdy to však neplatilo absolutně. Nadto se zapomíná, že vydávání partikulárních teoretických či empirických statí bylo jen jedním z úkolů sociologických periodik: jejich další, v dobovém kontextu zcela nepominutelnou funkcí bylo informování o aktuálním dění v akademické obci, zprávy o konferencích a probíhajících výzkumech a recenzní činnost. Sociologické časopisy však především v řadě případů představovaly programové orgány konkrétních vědeckých škol, zásadní měrou přispěly k jejich teoretické, metodologické i personální formaci a rozšíření příslušné perspektivy v akademické obci. Příkladem *par excellence* budiž Durkheimova škola, kterou zaštiťovala *L'Année sociologique*, bez níž „by se durkheimovská skupina nebyla pravděpodobně vůbec konstituovala“ (C.-H. Cuin, F. Gresle. *Dějiny sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) 2004, s. 85).

Studium dobových sociologických časopisů je tak – vedle studia knižních děl a archivních pramenů – zásadním a naprosto nepominutelným zdrojem při výzkumu dějin sociologie. Avšak nejen jich. Přijmeme-li dobře zdůvodněné Mertonovo diktum, že „studium mistrů zdaleka ne-

slouží jen k sepisování historie sociologické teorie“ (R. K. Merton. *Studie ze sociologické teorie*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) 2000, s. 64), nýbrž je konstitutivní součástí jakékoli *dobré* sociologie, je nezbytné, aby k dobovým sociologickým časopisům obrátili pozornost vlastně všichni současní sociologové aspirující na kvalitní akademickou práci. Právě v nich totiž mohou v nejjasnější formě a *in extenso* nalézt dřívější zpracování aktuálně živých témat (je jen málo společenských problémů, které ztratily na významu nebo časem „vyhynuly“), zřejmě i nezhledné zdroje svých vlastních přístupů, teoretických i metodických paradigmat, stejně jako vhled do akademických diskusí, na jejichž bouřlivost můžeme jen vzpomínat (třebaže rozhodně ne vždy s obdivem). Zatímco v případě stěžejních knižních děl tyto poznatky mohou zprostředkovat jejich reedice či překlady doplněné obšírnými kritickými úvody/doslovy, na jejichž produkci má v českém prostředí nehynoucí zásluhu Sociologické nakladatelství (navazující v tomto směru na překladovou práci Sociologické knihnice nakladatelství Svoboda ze šedesátých let), studium dávných sociologických časopisů dosud vedlo k zaprášeným regálům nemnoha veřejných knihoven, z nichž žádná neobsahovala všechna příslušná periodika, a bylo spojeno s obtížným vyhledáváním nikterak souborně neevidovaných, natož katalogizovaných jednotlivých textů. Nelze se příliš divit, že přes svůj zásadní význam až na výjimky nikoho nelákalo.

Potřebě snazší přístupnosti bohaté tradice „staré“ české sociologie, uložené v dobových periodických publikacích, vychází vstříc *Edice českých sociologických časopisů* zpracovaná v rámci projektu Dějiny a současnost české sociologie. Edice přístupná na CD-ROM ve fulltextové podobě přináší úplné obsahy nejvýznamnějších oborových periodik před vznikem *Sociologického časopisu*. V případě první revue, která zavedla „Sociologickou tribunu“, časopisu *Parlament* z let 1921–31, jde o výběr sociologicky

relevantních textů, kromě formativních základů české sociologie například o části Sorokinovy *Sociologie revoluce*, která na stránkách tohoto časopisu vyšla ještě před svým (americkým) knižním vydáním. *Sociologická revue* (1930–40 a 1946–49) naproti tomu chtěla být zastřešujícím oborovým orgánem celé české sociologické obce, avšak stala se ideovou platformou tzv. brněnské sociologické školy. Druhou dominantní školu v rámci české sociologie do nástupu komunistického režimu reprezentuje časopis *Sociální problémy*, později přejmenovaný na *Sociologii a sociální problémy* (1931–39, 1947), který měl pro tzv. pražskou sociologickou školu význam srovnatelný s Ročenkou v případě francouzských durkheimovců. Edice konečně zpřístupňuje také samizdatový *Sociologický obzor* (1987–89), patrně vůbec jediný samizdatový sociologický časopis světa, který v kontextu pozdní normalizace přinášel mnohem zásadnější poznání společnosti než ideologicky kontrolovaný *Sociologický časopis*. Vydavatelé a dominantní autoři *Obzoru* (Josef Alan a Miloš Petrusek) se dokonce pokusili postavit hráz soudobé i očekávatelné budoucí „mainstreamizaci“ české sociologie, v tom ovšem výraznější úspěch neslavili a většina českých sociologů se po listopadovém převratu vydala spíše cestou napodobování západních vzorů, než hledání nějaké alternativy. *Edice českých sociologických časopisů* přináší celkem 2418 textů v celkovém rozsahu 7268 stran.

Elektronické vydání přitom nejen šetří prostor (příslušné časopisy zabírají půldruhého metru knihovny), ale také výrazně usnadňuje badatelskou práci. Propracovaný systém rejstříků totiž umožňuje nejen vyhledávání v jednotlivých ročnících a číslech časopisů, ale také podle jednotlivých autorů (včetně deanonymizace textů publikovaných v *Sociologickém obzoru*), rubrik a typů textů, a především podle oborů a klíčových slov. Prostřednictvím několika kliknutí myši tak lze sestavit bibliografii k prakticky jakémukoli sociologicky relevantnímu

tématu – sice výběrovou (Edice neobsahuje veškeré sociologické texty publikované v českých zemích), avšak zcela jistě postihující všechna základní díla (také prostřednictvím recenzí, diskusí a zpráv). Jednotlivé texty jsou přitom přístupné ve formátu PDF/A (Portable Document Format for Archiving), který umožňuje přenos mezi různými platformami počítačů a podobných zařízení (tablety, mobilní telefony, čtečky elektronických knih atd.) a současně zaručuje „čitelnost“ i poté, co bude současný software nahrazen modernějším, což obvykle naneštěstí vede k obtížným, ne-li nemožným převodům starších dokumentů a souborů. Edice je konečně doplněna stostránkovou úvodní studií, která analyzuje (měnící se) charakter, obsah a význam periodických publikací v dějinách české sociologie od jejích počátků v pozdním 19. století do současnosti a přináší přehled všech (38) sociologických a sociologicky relevantních českých časopisů, včetně výběrového soupisu nejvýznamnějších příspěvků.

Užitečnost prezentované Edice je v podstatě trojí, respektive orientovaná na tři hlavní typy zájemců, které se ovšem mohou prolínat. (1.) Pro historiky české sociologie, ale stejně tak pro historiky sociálních a hospodářských a do jisté míry i politických a kulturních dějin českých zemí jde o zásadní pramen umožňující poznání minulosti: jak vypadala česká společnost, s jakými problémy se vědomě či nevědomě potýkala a jak byly zachyceny, analyzovány a částečně také řešeny prostřednictvím dobové akademické reflexe. (2.) Všem sociologům nehledě na jejich tematické zaměření a teoretické či metodické přístupy, které volí při své práci, stejně jako badatelům v dalších sociálních vědách (demografům, ekonomům, etnologům, filosofům, sociálním antropologům, sociálním geografům ad.) Edice přináší klasická díla, s nimiž mohou porovnávat výsledky vlastní práce, využívat je jako datové zdroje, učit se z nich i se vůči nim kriticky vymezovat, „vést s nimi dialog“, jež pro kvalitní sociální vě-

du reklamoval Robert K. Merton. Konečně (3.) všem zájemcům o společnost, sociální dění a kritické uvažování o společnosti Edice umožňuje nezávazné a prakticky neomezené „brouzdání“ po velkých i malých dílech „staré“ české sociologie, inspirativní i disgustivní seznámení se společenským panoptikem, s „loutkovým divadlem“ svě-

ta, které je prvním krokem k dosažení vlastní svobody (P. L. Berger: *Pozvání do sociologie*. Brno: Barrister & Principal 2003, s. 176). V této neutilitární, „zábavné“ ale především „vášněplné“ funkci *Edice českých sociologických časopisů* nabízí možnost ponoru do bergerovské humanistické sociologie.

Zdeněk R. Nešpor